

Homogenní vs. smíšené třídy v MŠ: Jak najít kompromis, který bude vyhovovat všem?

Mgr. Veronika Machurková

Při výběru mateřské školy se rodiče neřídí pouze lokalitou. Zásadní otázkou může být také způsob rozdělení dětí do tříd: jsou třídy rozděleny podle věku, nebo se jedná o smíšené skupiny? Jaké výhody i nevýhody přináší homogenní a heterogenní dělení? A je vůbec možné najít ideální kompromis, který by vyhovoval všem zúčastněným stranám?

Porovnávat homogenní a heterogenní třídu a vybírat, co je lepší, je téměř nemožné. Každý ze způsobů dělení tříd má svá specifika, své nesporné klady i výrazné zápory. Do toho vstupuje řada dalších faktorů: možnosti konkrétní mateřské školy, osobnost ředitele i pedagogů, aktuální složení dětí apod. Nikdy nebudou dvě třídy stejné, je to živý organismus, a tak s ním musíme pracovat. Shrňme si zde, co oba termíny znamenají, co je pro oba specifické, co vnímáme jako nesporné výhody a na jaká úskalí si dát pozor.

Co musí udělat ředitel?

Zřízení homogenní nebo heterogenní třídy je **v kompetenci ředitele** mateřské školy. Nemusí se rozhodovat natrvalo. Ani dva roky po sobě nemusí být dělení totožné. Spousta ředitelů zejména menších škol se rozhoduje právě podle toho, jaké děti ve školce budou příští školní rok mít. Mohou mít silné ročníky předškoláků a mladších dětí tolik ne, jindy zase jsou tříleté děti v převaze.

Homogenní třídy

Všichni asi důvěrně známe homogenní dělení tříd. Většina, neřkuli téměř všichni, jsme takovými třídami prošli. Jedná se o dělení **striktně podle věku**, v jedné třídě jsou nejmladší děti mezi třetím (někdy už druhým) a čtvrtým rokem, v další jsou děti středního věku, tedy mezi čtvrtým a pátým rokem a v posledních třídách děti předškolního věku, tj. mezi pátým a šestým (u odkladových dětí sedmým) rokem.

Ještě do devadesátých let bylo téměř výlučné toto dělení, výjimku tvořily jen malé mateřské školy na vesnicích, kde byla jedna, maximálně dvě třídy. V tomto případě byly děti namíchány. K tomuto dělení bylo tedy přistoupeno z organizačních a praktických důvodů, ne z přesvědčení. V ostatních školách byly děti do tříd rozdělené homogenně. S nástupem devadesátých let a možností zřídit mateřskou školu jiným zřizovatelem, než je stát, městská část či město nebo obec, se situace změnila. Začaly vznikat mateřské školy církevní, soukromé, alternativní. V těchto školách byly již od začátku děti v heterogenních třídách. Postupem času se

heterogenní dělení **rozšířilo i do státních** škol.

Nespornou výhodou, ale i nevýhodou homogenního dělení je právě dělení dětí do tříd striktně podle věku. Vezmeme to nejprve jako výhodu a budeme hledat pozitiva. Pokud rozdělíme děti podle věku, je velká pravděpodobnost, že budou plus minus na **stejně úrovni psychomotorického vývoje**. Tvoření příprav, vymýšlení aktivit bude jednodušší, případné individuální rozdíly lze většinou vyřešit jen škálováním (gradováním činností). Styl hry, témata k rozhovorům i denní režim či dynamika třídy budou velmi podobné.

Specifika věkových skupin

U mladších dětí převažuje stereotypní hra, hrají si vedle sebe, u některých nastupují prvky spolupráce a kooperace. U starších převažuje hra na něco, fantazie začíná pracovat, děti se **vžívají do různých rolí**, vyměňují si je, snaží si hrát ve skupinách a vyhledávají kontakt. Potřebují střídání aktivit, dynamické hry, zejména pohybového rázu. Nejstarší děti už dovedou dodržovat

pravidla her, spíše sahají po stolních nebo deskových hrách, během skupinových her pracuje fantazie na plné obrátky, hra je strukturovaná, složitější, může mít více úrovní nebo vedlejších epizod.

zautomatizované, nejsou motoricky tak zdatné, předškoláci už jsou ve většině samoobslužných činností téměř samostatní a nezaberou jim příliš času. Vědí, jak se obléknout ven, kde oblečení najdou, nepletou si, co patří na tělo

” V homogenní třídě mateřské školy budou děti na zhruba stejné úrovni psychomotorického vývoje.

Děti kolem třetího roku ještě nejsou většinou tak komunikačně zdatné, aby vše vyjádřily pouze verbálně. Jejich otázky, **témata k rozhovoru** jsou značně omezená. Pro pochopení je třeba zestručnění pojmů, strukturovanost informací, někdy vizuální nebo jiná opora. Po čtvrtém roce začíná řeč akcelarovat, **verbalizace** je větší. Děti mají větší slovní zásobu, dokážou vyjádřit více myšlenek slovy. Témat přibývá, s tím i všetečných a opakujících se otázek. Po pátém roce, tj. v předškolním věku, děti slovy vyjadřují téměř vše, pojmy začínají strukturovat, kategorizovat. Zajímají se o velké množství témat a doptávají se složitými otázkami.

Režim dne a **schopnost sebeobsluhy** jsou u těchto věkových skupin také diametrálně odlišné. Zatímco tří až čtyřletým dětem trvají sebeobslužné aktivity déle, nemají ještě procesy

a co až na nějakou jinou vrstvu, poznají si své oblečení.

Také spánek a klid na lůžku je velké téma k diskusi. Předškolní děti často během poobědového odpočinku neusnou, stačí jim na regeneraci klidová aktivita například u stolečku. Tříletáci, někdy i děti starší potřebují spát – den

v dětském kolektivu je pro ně náročný a **kvalitní odpočinek** k dalšímu fungování potřebují.

Děti, které přijdou prvně do školního kolektivu, tj. je jim od druhého do cca čtvrtého roku, bývají dle výzkumů častěji nemocné, zejména ty nejmladší, tudíž často školku vynechávají. To potom vede k delší adaptaci, opět mohou více chybět. Starší děti už tolik nemocné nebývají, a i kvůli poslednímu povinnému roku v MŠ je jejich absence výrazně nižší.

V neposlední řadě je **dynamika dětí** v tomto věku velmi rozdílná. Mezi čtvrtým a pátým rokem jsou děti hodně živé, upovídané, neposedí, potřebují měnit činnosti, mít akci. Stejně rychle, jako mění činnosti, se jim střídá i nálada – v jednu chvíli brečí, pak jsou rychle veselé, v mžiku se rozcílí. Po pátém roce se sice zejména holčičky zklidňují, ale zase bývá skupina hlučnější. Chlapci naopak potřebují pohyb, stávají se ještě akčnějšími, potřebují se hýbat. O tomto tématu pojednává celá jedna pedagogická vědní disciplína – neuropedagogika. Pokud se do ní ponoříte, většinou získáte odpovědi i na otázky o chování dětí, u kterých jsme si říkali, že to snad musí být něco mezi nebem a zemí.

Některé, zejména starší děti se dle výzkumů oddělují častěji od řízených činností pedagogem, nebaví je, nejsou pro ně výzvou a dávají o tom hlasitě vědět.

Všechny vyjmenované body ve prospěch homogenní třídy působí velmi kladně a mohlo by se zdát, že je tento

Výhody homogenní třídy

Důvody, jež hovoří pro zřizování homogenních tříd, se dají shrnout takto:

- vyhledávání aktivit přímo pro dané věkové období;
- denní režim a tempo, které je úměrné věku dětí;
- nastavení komunikace a hledání komunikačních témat, kterým budou děti nejspíše rozumět a budou je bavit;
- děti si zkouší řešit situace, zkoušet si role bez vedení starším kamarádem;
- není kladen takový tlak na paní učitelky.

systém téměř bez negativ. Bohužel největší výhoda homogenních tříd je právě i jejich největší nevýhodou – tedy dělení podle věku. **Každé dítě je jiné**, některé ve třech letech začíná povídat, jiné se zajímá o témata školáků. Pokud má dítě nerovnoměrný vývoj, v jedné oblasti může působit starší, vyhledávat starší děti, v jiné je naopak spokojené mezi mladšími. Některé děti nepotřebují spát po obědě, jiné by bez dlouhého a kvalitního odpočinku nezvládly další část dne. A to mohou být stejně staré. Stejně tak, pokud dělíme děti podle školního věku, rozdělí se nám děti, kte-

všechny věkové kategorie v počtu více než jednotlivců. Pokud je **rozložení rovnoměrné** a jsou v každé věkové skupině dívky i chlapci v podobném počtu, můžeme vytěžit nejvíce pozitiv. Proč?

Děti jsou v prostředí, které **více simuluje rodinu** – tedy děti různého věku. Ty si mohou zkoušet různé role, učí se komunikovat s dětmi staršími i mladšími.

Právě rozvoj komunikace a dalších kompetencí je v heterogenních třídách klíčový. Děti si najdou skupinu, jež má podobná témata jako ony samé,

Můžeme využít **prvky vrstevnického učení** ještě lépe, než je tomu možné například ve třídách základních škol. Ve svém myšlení, řeči, emocích, představivosti jsou si děti blíže než rodiče nebo učitelé, mohou si tedy poznatky přenést pro ně pochopitelněji.

Odpůrci heterogenních tříd argumentují tím, že zatímco mladší děti jsou taženy staršími, starší se musí jen přizpůsobovat a nejsou rozvíjeny tak, aby obstály ve škole, mluvíme tedy zejména o dětech předškolního věku. U nich se především rodiče obávají toho, aby byly na školu připraveny nejméně tak dobře, jako by tomu bylo u dětí v homogenních třídách. Právě proto je důležité, aby bylo zastoupení všech věkových kategorií rovnoměrné a vyvážené. To, že jsou děti ve třídě namíchané podle věku, neznamená, že jsou po celou dobu spolu a dělají totožné činnosti a aktivity. I v heterogenních třídách probíhá činnost úměrná věku dětí, jen v menších skupinkách. Vlastně má paní učitelka v jednu chvíli méně dětí na aktivitu, než by měla ve třídě plné předškoláků. Pozitivní fakt vyvážíme hned i tím negativním. Pokud by měly činnosti takto probíhat, je nutné, aby v heterogenních třídách byli na ři-

” Heterogenní třída rozvíjí komunikaci napříč dětmi různého věku, posiluje jejich samostatnost.

ré k sobě mají velmi blízko – například srpnové se zářijovými, ty se dle pravidel dělí každé jinak.

Heterogenní třídy

Heterogenní třídy se vymaňují z prostého ohraničení věkem, i když ne úplně. Pro dobré fungování heterogenní třídy je důležité, aby v ní byly obsaženy

nehledě na skutečný věk. Děti mladší odkoukávají komunikaci od starších, rozšiřují si slovní zásobu, čerpají nová témata k hovoru, mají nové možnosti pro hru. Starší děti se naopak učí, jak komunikovat, aby jim mladší spolužák rozuměl. To jsou zkušenosti, které se jim budou velmi hodit. U všech dětí bez rozdílu věku **posilujeme prosociální myšlení** a chování.

zenou činnost **minimálně dva pedagogové** (ideálně dvě paní učitelky i s asistentem pedagoga, pokud je ve třídě přítomen). Docházelo by k jejich většímu překrývání přímé pracovní činnosti, což je velký tlak na vedení školy.

Nejen takto je v heterogenních třídách kladen na pedagogy velký tlak. Musí ustát rozdílný režim dětí i naprosto jinou dynamiku, jak už bylo řečeno výše. Co je velkým kladem, je **lepší adaptabilita** nově příchozích, je jich méně, vidí ostatní děti, jak jsou ve třídě spokojené. Pokud už dojde na stýskání a pláč, nestrhnou s sebou většinu třídy. Také absence nebývá tak velká, zejména proto, že je ve třídě méně nejmladších dětí. Třídy nebyvají tak divoké a upovídané, případně hlučné, jak tomu bývá právě u starších dětí a především u dětí posledního roku před školou.

Pravdou je, že je opět na pedagogy, aby s dětmi nastavil pravidla tak, aby bylo ve třídě dětem dobře, aby se někdo necítil ostrčený, ve vleku, nebo naopak jako sluha. Některé starší děti automaticky sklouzávají k tomu, že začnou mladším posluhovat, a ty nechají za sebe vše dělat. To opravdu není nejlepší způsob rozvoje ani pro jednu skupinu. Některé děti naopak vezmou

roli staršího až moc vážně, začnou rozkazovat, jsou direktivní, peskují mladší. Z podobných situací jde ale v heterogenních třídách vytěžit maximum. Děti se naučí říkat si o pomoc, rozlišovat mezi pomocí, posluhováním, zkouší poznávat své hranice a držet si je. Opět si tedy osvojují dovednosti, které se jim budou v životě hodit. Pokud funguje heterogenní třída tak, jak má, děti jsou **rychleji samostatné**.

Možný kompromis

Některé mateřské školy přistoupily ke kompromisu, snažily se vyvážit negativa a pozitiva tím, že nechávají poslední, tj. **předškolní ročník samostatně** – homogenně, zbytek tříd je promíchaný – heterogenní. U tohoto modelu se vyvarujete argumentu, zda bude u předškoláků dostatek času na jejich přípravu do prvních tříd ZŠ. Snížením věkového rozdílu mezi dětmi ve zbylých třídách se tlak na pedagogy zejména kvůli rozdílnému dennímu režimu a rozdílné úrovni psychomotorického vývoje také sníží. Stále ale můžeme těžit z výhod heterogenních tříd. Ve třídě není tolik nejmladších dětí, mohou vidět starší děti, jak zvládají odlou-

čení od rodičů, absence z důvodu vyšší nemocnosti zejména u docházky první rok do dětského kolektivu není tak vysoká. Děti si **zkoušejí nové a různé role**, mohou si volit, s jakou skupinou dětí, jakou obtížností aktivity nebo téma k hovoru zvolí atp.

V dnešní době se i v základních školách setkáváme s větším věkovým rozptylem ve třídách. Na jedné straně máme děti s odkladem školní docházky, na druhé se stále častěji setkáváme s dětmi, kterým byl z různých důvodů nástup do základního vzdělávání urychlen. Bývají to děti narozené v září, říjnu, jež mohou být na školu připraveny a narodily se o pár dní později. Nebo děti, kterým bylo diagnostikováno nadání nebo mimořádné nadání, ty mohou být ještě mladší.

V některých zařízeních se naopak přistupuje k vyčlenění nejmladších dětí do samostatné třídy a starší se opět namíchají. Vznikají tak třídy dvou až tříletých dětí, pak třídy od čtyř až po nástup do základních škol.

Smyslem tohoto článku nebylo stranit jedné možnosti, spíše popsat výhody a úskalí jednotlivých dělení, aby pedagogové i ředitelé věděli, jaké situace mohou nastat, s jakými dotazy zejména od rodičů mohou být konfrontováni, jaké mohou použít protiargumenty.

Zároveň jsem chtěla, aby zde zaznělo, jak je **důležitý výběr třídy a osobnost pedagoga**, tj. pokud se paní učitelka nebude cítit komfortně ve třídě dětí stejného věku, nenaladí se na dynamiku třídy a nepřízpůsobí aktivity tak, aby se třída rozvíjela, nebude to nejspíš ani pro jednu stranu přínosné, obohacující a jakákoliv snaha nedojde do zdárného konce. Naopak se tato paní učitelka může cítit dobře v heterogenní třídě a vytěží z jejích možností maximum. A také naopak, některé paní učitelky se cítí jistěji ve třídě, kde jsou děti stejného věku. Všem zde bude dobře a děti budou na paní učitelku dlouho vzpomínat.

Autorka je speciální pedagožkou.